

Бабатіна С.І. Психологічні технології розвитку темпоральних характеристик особистості в юнацькому віці / С.І. Бабатіна // Вісник Одеського національного університету. Психологія. – 2016. – Т. 21. – Вип. 1(39) – С. 7-20.

УДК: 159.9(115):159.937.53

С.І. Бабатіна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної та соціальної психології Херсонського державного університету, м. Херсон

E-mail: sveta_babatina@mail.ru

ORCID: 0000-0001-7241-2010

ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ТЕМПОРАЛЬНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ОСОБИСТОСТІ В СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ

Анотація: У статті обґрунтовано характеристику та зміст розвивально-корекційної програми, спрямованої на розвиток темпоральних характеристик особистості в студентському віці. Темпоральність в межах дослідження визначено як психічну властивість особистості, що визначає усвідомлене відношення людини до часу, здатність моделювання когнітивної, емоційно-вольової та поведінкової складових і має регулятивний характер. Визначенні принципи побудови програми. Доведена ефективність розробленої розвивально-корекційної програми спрямованої на розвиток темпоральних характеристик особистості в студентському віці.

Ключові слова: темпоральні характеристики особистості, студентський вік, розвивально-корекційна програма, конструктивна форма темпоральності.

Постановка проблеми. Сучасні умови праці вимагають від людини уміння слідкувати за плином часу в процесі діяльності, розподіляти її в часі,

реагувати на різні сигнали з визначеною швидкістю і через задані часові інтервали прискорювати або уповільнювати темп своєї діяльності, раціонально використовувати час. В усіх видах діяльності людині так чи інакше потрібно набути вміння орієнтації в часі, почуття часу. У свою чергу почуття часу спонукає людину бути організованою, зібраною, допомагає берегти час, раціональніше його використовувати, бути точним. Час є регулятором не лише різних видів діяльності, але і соціальних стосунків людини, навчальної і трудової діяльності. Немає жодного виду діяльності, в процесі якої просторово-часове орієнтування не було б важливою умовою засвоєння знань, умінь, навичок у процесі розвитку особистості.

Аналіз наукової літератури та практики, дозволяє простежити, що питанню діагностики темпоральних складових особистості приділяється більше уваги вченими – педагогами, психологами, економістами та ін., ніж заходам корекції та розвитку складових часової концепції індивіда. Розробка та впровадження розвивально-корекційної програми сприятиме розвитку часової компетентності, набуттю навичок самоорганізації, саморегуляції та самоконтролю, здатностей до ефективної організації часу життя студента у континуумі «минуле-теперішнє-майбутнє» тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження вчених К. Абульханової-Славської, Т. Березіної, А. Болотової, З. Кіреєвої, В. Ковальова, Ю. Клименко, В. Плохих, Н. Потаєнко, Р. Свиначенка, П. Удачиної тощо дозволяють стверджувати про актуальність дослідження особистості юнацького віку у темпоральному вимірі. Вчених різних галузей дослідження цікавить не лише особистість в цілому, а її організація життя у тривимірному просторі минулого, теперішнього і майбутнього. Крім того, темпоральні характеристики особистості мають свою вікову динаміку, на наш погляд, більш доцільно розглядати їх формування в юнацькому віці, зокрема студентському періоді життя.

Формулювання цілей статті. Довести ефективність розробленої розвивально-корекційної програми спрямованої на розвиток темпоральних

характеристик особистості в студентському віці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для експериментального обґрунтування основних напрямів підвищення показників темпоральності, проводився формувальний експеримент, спрямований на реалізацію завдань розробленої розвивально-корекційної програми. З метою розкриття особливостей темпоральності як індивідуальної властивості особистості студента нами було проведено констатувальне дослідження, головним завданням якого було визначити особливості темпоральності та структуру взаємозв'язків особистісно-регулятивних та темпоральних характеристик особистості, зокрема у студентському віці.

Загальна схема емпіричного дослідження складалася з 3-х етапів, на кожному з яких вирішувалися завдання у контексті дослідження: на *першому етапі* сформовано вибірку досліджуваних та проведено констатувальне дослідження темпоральних та регулятивних характеристик особистості студента (у дослідженні взяло участь 237 студентів: 133 студентки ($M \pm SD$ – $19,33 \pm 1,56$ років) та 104 студента ($M \pm SD$ – $19,08 \pm 1,39$ років); на *другому етапі* проведено комплексне психологічне обстеження випробовуваних. Отримані дані надалі піддавалися методам статистичного аналізу; на *третьому етапі* проводилась оцінка ефективності застосування запропонованої розвивально-корекційної програми в формувальному експерименті.

Виходячи із теоретичних міркувань нами розроблена системи засобів сприяння конструктивних якостей темпоральності особистості студента за допомогою наступних діагностичних критеріїв і методик.

Перша група діагностичних методик на вивчення особистісних властивостей юнацтва включає: опитувальник життєстійкості С. Мадді в адаптації Д. Леонтєва, О. Расказової [3]; опитувальник В. Моросанової «Стильові особливості саморегуляції поведінки — ССП-98»[4].

До другої групи діагностичних методик вивчення часових аспектів життя в юнацькому віці включені: методика «Шкали переживання часу» Є. Головаха, О. Кронік [2]; методика «Часові децентрації» Є. Головаха, О. Кронік [там само];

Шкала орієнтації у часі за методикою САМОАЛ (О. Лазукін, адаптація М. Каліна) [6]; дослідження сприйняття коротких інтервалів часу [5].

У контексті дослідження ми розглядаємо конструктивну форму темпоральності, що визначається в особливостях орієнтації у часі та його переживанні як плавного, безперервного, різноманітного, організованого, цілісного. Зазначені складові конструктивної форми темпоральності є характеристиками континуальності часу. Час особистістю сприймається континуально за умови усвідомлення віддалених в минуле і майбутнє актуальних міжподієвих зв'язків і є показником розвитку дорослої людини.

Метою розвивально-корекційної програми було формування конструктивної форми темпоральності особистості студента.

Розвивально-корекційна програма (РКП) передбачала роботу з викладачами та психологами (інформаційний та інструментальний етапи) та роботу зі студентами (особистісний та діяльнісний етапи) [1].

В основу визначення принципів побудови розвивальної програми лягли такі міркування:

1. Студентський вік є сензитивним для розвитку конструктивної форми темпоральності особистості.

2. Генезис конструктивної форми темпоральності у загальному вигляді можна уявити таким чином: розвиток здатностей до ефективної організації часу життя студента у континуумі «минуле-теперішнє-майбутнє»; розвиток часової компетентності; розвиток здатностей до самоорганізації та ефективної організації часу життя студентів.

3. Структура програми з розвитку конструктивної форми темпоральності особистості студента включає, особистісний та діяльнісний етапи.

4. Основні завдання особистісного етапу мають включати завдання та вправи спрямовані на формування конструктивних рис темпоральності особистості студента.

5. Спрямованість діяльнісного етапу відповідно до особливостей функціонування темпоральності особистості має передбачати систему прийомів

організації часу, здатностей, які лежать в основі часової компетентності особистості.

6 Застосування таких методів активного соціально-психологічного навчання, як лекція, колективна дискусія, евристична бесіда, аналіз проблемних ситуацій, рольові ігри та психогімнастичні вправи.

7. Урахування вікових і індивідуальних особливостей розвитку особистості та розвитку конструктивної форми темпоральності, врахування специфіки навчальної діяльності може обумовлювати скорочення чи розширення блоків програми, побудованої на вищеописаних засадах.

Розроблена програма реалізовувалась із залученням студентів п'ятого курсу, кількість досліджуваних, які брали участь на останньому етапі проведення дослідження, склала 70 осіб. До контрольної групи увійшли студенти, які не брали участь у розвивально-корекційній програмі (23 особи). Студенти, які були залучені до експерименту, були поділені на *дві експериментальні групи: з першою (ЕГ1 – 25 осіб) проводились усі стадії особистісного та діяльнісного етапів РКП; з програми для другої експериментальної групи (ЕГ2 – 22 особи) були вилучені перша та третя стадії особистісного блоку.*

Значущість відмінностей у вираженні рівня показників темпоральності та особистісно-регулятивних характеристик студента до та після проведення РКП перевірялася за допомогою t-критерія Стьюдента.

Порівняння особистісно-регулятивних та темпоральних характеристик у студентів експериментальних та контрольної груп до початку експерименту дозволяє говорити про відсутність значущих відмінностей між ними. Результати порівняння представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Результати порівняння показників темпоральності в групах до експерименту

Змінні	Групи випробовуваних						t ₁₋₂	p ₁₋₂	t ₁₋₃	p ₁₋₃	t ₂₋₃	p ₂₋₃
	Експериментальна група 1		Експериментальна група 2		Контрольна група							
	М	S.D.	М	S.D.	М	S.D.						
Життєстійкість	84,56	11,12	83,63	10,52	84,13	11,84	0,29	0,17	0,13	0,26	0,15	0,86
Тече повільно	5,07	1,70	5,15	1,45	5,00	1,49	0,17	0,20	0,15	0,87	0,35	0,12
Порожній	4,80	1,81	4,73	1,68	4,50	1,59	0,14	0,88	0,61	0,50	0,49	0,58
Плавний	6,46	1,55	6,36	1,65	6,77	1,52	0,21	0,68	0,70	0,67	0,89	0,42
Приємний	2,53	1,66	2,23	1,43	2,33	1,40	0,67	0,46	0,45	0,62	0,24	0,79
Безперервний	4,55	1,65	4,73	1,82	4,80	1,83	0,36	0,62	0,50	0,53	0,13	0,89
Стислий	4,15	1,41	4,2	1,45	4,40	1,67	0,12	0,49	0,56	0,26	0,44	0,62
Одноманітний	4,72	1,99	4,78	1,92	4,37	1,69	0,11	0,24	0,66	0,17	0,79	0,89
Організований	4,45	1,58	4,53	1,91	4,49	1,81	0,16	0,51	0,08	0,60	0,07	0,89
Цілісний	4,42	1,75	4,49	1,75	4,33	1,94	0,68	0,25	0,19	0,42	0,44	0,33
Безмежний	4,67	1,76	4,07	1,76	4,83	2,04	1,17	0,35	0,29	0,18	1,38	0,64
Орієнтація на теперішнє	10,83	2,40	10,77	2,34	10,27	2,65	0,09	0,91	0,77	0,39	0,69	0,44
Орієнтація на минуле	4,53	2,19	4,25	1,62	4,77	2,32	0,50	0,29	0,37	0,69	0,89	0,14
Орієнтація на майбутнє	8,23	2,81	8,56	2,3	8,67	2,38	0,44	0,15	0,59	0,52	0,16	0,38
Орієнтація в часі	6,10	1,75	5,93	1,66	6,20	1,86	0,34	0,71	0,19	0,06	0,53	0,11
Оцінювання 30 с.	93,11	16,14	95,18	20,00	93,11	20,26	0,39	0,54	0,00	0,30	0,36	0,69
Оцінювання 60 с.	94,72	10,86	94,2	20,02	94,33	18,57	0,11	0,72	0,09	0,11	0,02	0,33
Оцінювання 120 с.	93,35	7,77	93,05	17,73	93,3	12,37	0,07	0,93	0,02	0,06	0,06	0,23

Таблиця 2

**Порівняння показників особистісно-регулятивних та
темпоральних характеристик в експериментальній групі 1 до та після
проведення розвивально-корекційної програми**

Регулятивно- темпоральні показники	До експерименту		Після експерименту		t	p
	M	S.D.	M	S.D.		
Життестійкість	84,56	11,12	94,8	12,21	2,88	0,002
Тече повільно/ тече швидко	5,07	1,7	5,45	1,65	0,80	0,21
Порожній/ насичений	4,8	1,81	4,85	1,61	0,10	0,46
Плавно/ стрибкоподібно	6,46	1,55	5,6	1,45	2,03	0,02
Приємний/ неприємний	2,53	1,66	2,71	1,53	0,40	0,34
Безперервний/ переривчастий	4,55	1,65	3,5	1,85	2,12	0,01
Стислий/ розтягнутий	4,15	1,41	3,93	1,51	0,53	0,29
Одноманітний/ різноманітний	4,72	1,99	5,78	1,62	2,07	0,02
Організований/ неорганізований	4,45	1,58	3,23	1,59	2,72	0,003
Цілісний/ роздроблений	4,42	1,75	3,43	1,65	2,06	0,02
Безмежний /обмежений	4,67	1,76	4,47	1,55	0,43	0,33
Орієнтація на теперішнє	10,83	2,4	10,77	2,34	0,09	0,46
Орієнтація на минуле	4,53	2,19	4	1,62	0,97	0,17
Орієнтація на майбутнє	8,23	2,81	9,2	2,3	1,34	0,09
Орієнтація в часі	6,1	1,75	7,03	1,66	2,21	0,01
Оцінювання 30 с.	93,11	16,14	94,18	19,75	0,21	0,42
Оцінювання 60 с.	94,72	10,86	94,42	20,12	0,07	0,47
Оцінювання 120 с.	93,35	7,77	93,15	18,73	0,05	0,48

З даних, що представлені в табл. 2 та на рис. 1–4 видно, що в

результаті застосування РКП в ЕГ1 зафіксовано статистично достовірні зміни в бік підвищення окремих показників темпоральності та особистісних характеристик. Зокрема, це стосується таких властивостей часу, як: плавність

($t = 2,03$; $p = 0,01$), безперервність ($t = 2,12$; $p = 0,01$), різноманітність ($t = 2,07$; $p = 0,02$), організованість ($t = 2,72$; $p = 0,003$), цілісність ($t = 2,06$; $p = 0,02$).

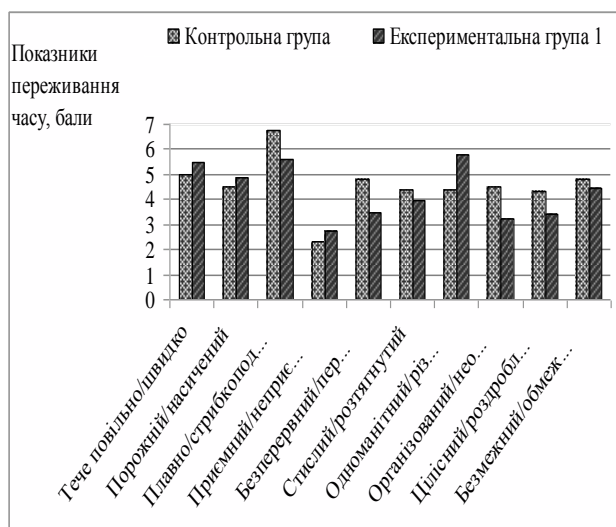

Рис. 1. Рівень вираженості показників переживання часу в експериментальній групі 1(ЕГ1) та контрольній групі (КГ) наприкінці дослідження

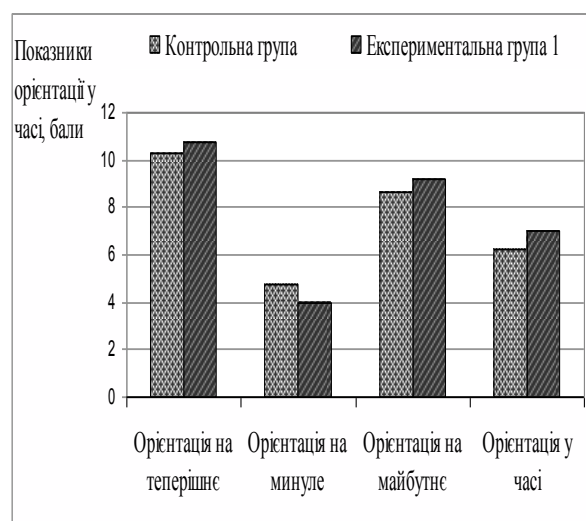

Рис. 2 Рівень вираженості показників орієнтації в часі у ЕГ1 та КГ наприкінці дослідження

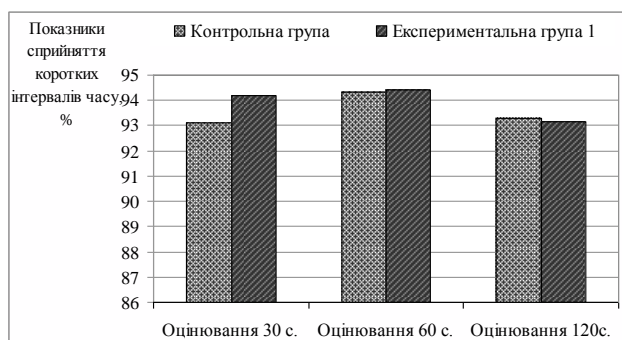

Рис. 3. Рівень вираженості показників сприйняття коротких інтервалів часу в ЕГ1 та КГ наприкінці дослідження

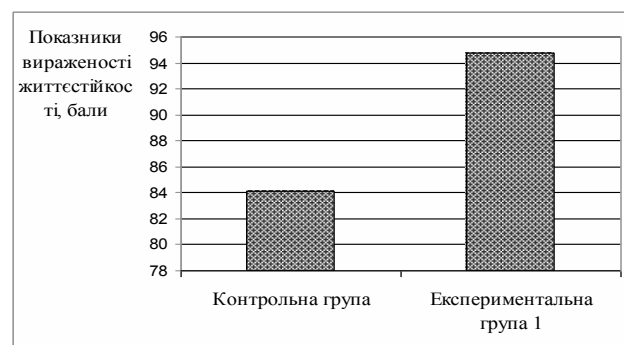

Рис. 4. Рівень вираженості життєстійкості в ЕГ1 та КГ наприкінці дослідження

Таким чином застосування завдань розробленої розвивально-

корекційної програми призвело до того, що сприймання часу у студентів експериментальної групи 1, з якою проводились усі стадії особистісного та діяльнісного етапів, стало більш континуальним і організованим.

Включення у розвивально-корекційну програму завдань, що направлені на цілеспрямований розвиток саморегуляції, призвело до підвищення таких особистісно-регулятивних якостей, як загальна життєстійкість ($t = 2,19$; $p = 0,01$) та орієнтація у часі ($t = 2,14$; $p = 0,01$).

У табл. 3 представлені результати порівняння особистісно-регулятивних та темпоральних характеристик в експериментальній групі 2 до та після впровадження розвивально-корекційної програми.

Таблиця 3

Порівняння показників особистісно-регулятивних та темпоральних характеристик в експериментальній групі 2 до та після проведення розвивально-корекційної програми

Регулятивно-темпоральні показники	До експерименту		Після експерименту		t	p
	M	S.D.	M	S.D.		
Життєстійкість	83,63	10,52	86,5	12,84	0,83	0,20
Тече повільно/тече швидко	5,15	1,45	5,38	1,44	0,54	0,29
Порожній/насичений	4,73	1,68	4,78	1,57	0,10	0,46
Плавно/стрибокподібно	6,36	1,65	5,42	1,35	2,11	0,02
Приємний/неприємний	2,23	1,43	2,53	1,66	0,66	0,25
Безперервний/переривчастий	4,73	1,82	3,71	1,63	2,00	0,02
Стислий/розтягнутий	4,2	1,45	4,35	1,46	0,35	0,36
Одноманітний/різноманітний	4,78	1,92	6,27	1,51	2,93	0,002
Організований/неорганізований	4,53	1,91	3,45	1,68	2,04	0,02
Цілісний/роздроблений	4,49	1,75	3,10	1,65	2,77	0,003
Безмежний/обмежений	4,07	1,76	4,37	1,56	0,61	0,27

Орієнтація на теперішнє	10,77	2,34	10,88	2,24	0,16	0,44
Орієнтація на минуле	4,25	1,62	4,21	1,51	0,09	0,46
Орієнтація на майбутнє	8,56	2,3	9,53	2,28	1,44	0,07
Орієнтація в часі	5,93	1,66	6,21	1,66	0,57	0,28
Оцінювання 30 с.	93,11	20,26	93,58	19,75	0,08	0,47
Оцінювання 60 с.	94,33	18,57	95,65	21,12	0,23	0,41
Оцінювання 120 с.	93,3	12,37	94,45	19,58	0,24	0,41

На рис. 5–8 представлені результати порівняння особистісно-регулятивних та темпоральних характеристик в експериментальній групі 2 та контрольній після впровадження розвивально-корекційної програми 2.

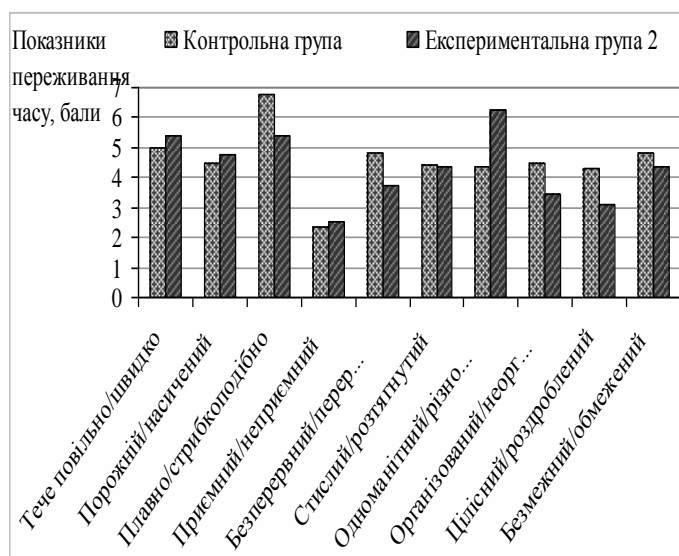

Рис. 5. Рівень вираженості показників переживання часу в експериментальній групі 2 (ЕГ2) та контрольній групі (КГ) наприкінці дослідження

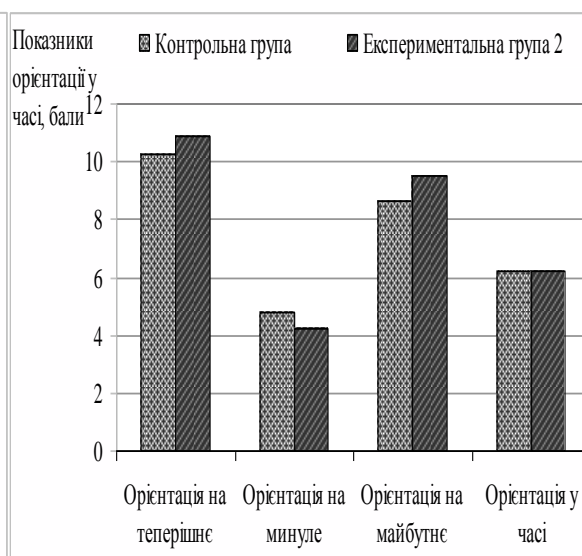

Рис. 6. Рівень вираженості показників орієнтації в часі у ЕГ2 та КГ наприкінці дослідження

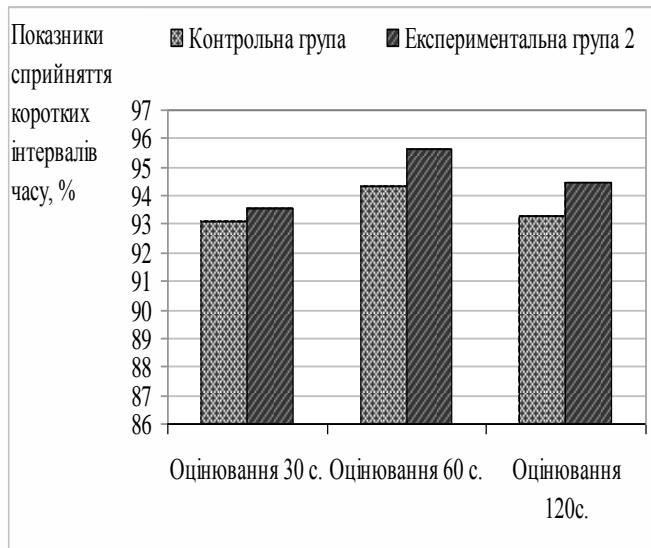

Рис. 7. Рівень вираженості показників сприйняття коротких інтервалів часу в ЕГ2 та КГ наприкінці дослідження

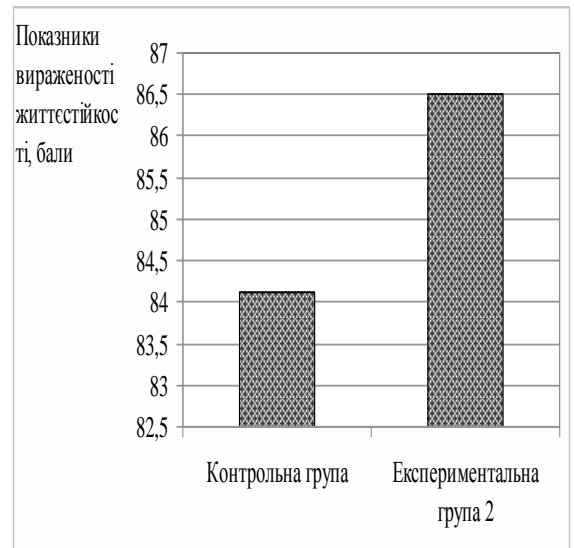

Рис. 8. Рівень вираженості життєстійкості в ЕГ2 та КГ наприкінці дослідження

Як видно з даних, наведених у табл. 3, застосування експериментальної програми з якої були вилучені перша та третя стадії особистісного блоку, що реалізовувалась в групі ЕГ2 також призвела до статистично достовірних змін в бік підвищення окремих досліджуваних показників сприйняття та переживання часу. Зміни стосуються таких властивостей часу, як: плавність, ($t = 2,11$; $p = 0,02$), безперервність ($t = 2,00$; $p = 0,02$), різноманітність ($t = 2,93$; $p = 0,002$), організованість ($t = 2,04$; $p = 0,02$), цілісність ($t = 2,77$; $p = 0,003$).

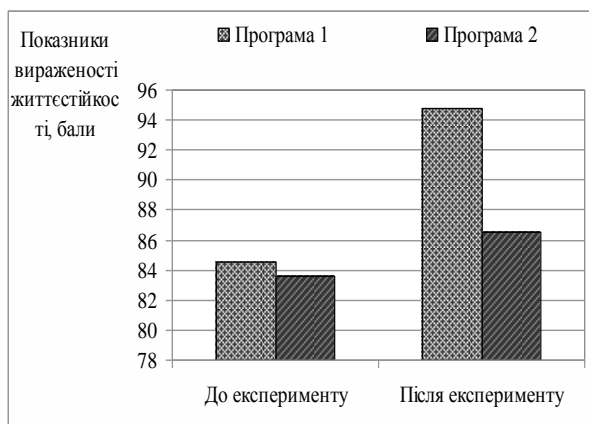

Рис. 9. Вплив експериментальних програм на розвиток життєстійкості в ЕГ1, ЕГ2

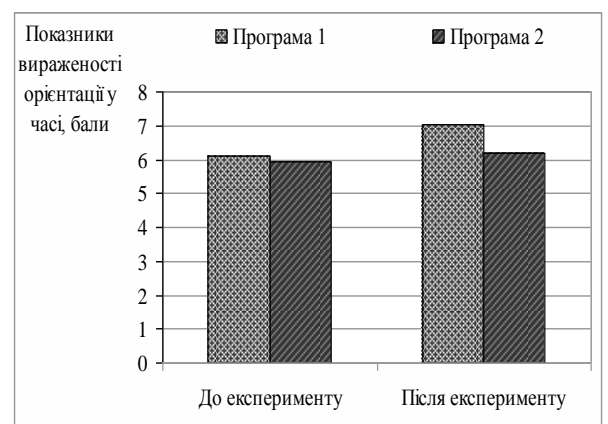

Рис. 10. Вплив експериментальних програм на розвиток орієнтації у часі в ЕГ1, ЕГ2

Як бачимо, картина змін у сприйнятті часу у випробовуваних під впливом експериментальної розвивально-корекційної програми 2 привела до таких же змін, як і експериментальна розвивально-корекційна програма 1. В ЕГ2 сприйняття часу у студентів також стало більш континуальним і організованим. Відмінності між ЕГ1 і ЕГ2 полягають в тому, що розвивально-корекційна програма 2 не викликала суттєвих змін у характеристиках життєстійкості та орієнтації у часі. Показники життєстійкості та орієнтації у часі в ЕГ2 до проведення експерименту та після дещо вирости, але це збільшення статистично мало значуще та не призводить до суттєвих відмінностей у рівні розвитку вимірюваних показників. У контексті дослідження отриманий результат можна пояснити різним змістом експериментальних програм 1 та 2.

Таблиця 4

Порівняння показників особистісно-регулятивних та темпоральних характеристик в експериментальних групах 1 та 2 після впровадження розвивально-корекційної програми

Регулятивно-темпоральні показники	Групи досліджуваних				t	p
	ЕГ1		ЕГ2			
	M	S.D.	M	S.D.		
Життєстійкість	94,8	12,21	86,5	12,84	2,29	0,01
Тече повільно/ тече швидко	5,45	1,65	5,38	1,44	0,16	0,44
Порожній/насичений	4,85	1,61	4,78	1,57	0,15	0,44
Плавно/ стрибкоподібно	5,6	1,45	5,42	1,35	0,44	0,33
Приємний/ неприємний	2,71	1,53	2,53	1,66	0,39	0,35
Безперервний/ переривчастий	3,5	1,85	3,71	1,63	0,42	0,34
Стислий/ розтягнутий	3,93	1,51	4,35	1,46	0,98	0,16
Одноманітний/ різноманітний	5,78	1,62	6,27	1,51	1,08	0,14

Продовження табл. 4

Організоване/ неорганізоване	3,23	1,59	3,45	1,68	0,47	0,32
Цілісний/ роздроблений	4,42	1,75	4,49	1,75	0,14	0,44
Безмежний/ обмежений	4,47	1,55	4,37	1,56	0,22	0,41
Орієнтація на теперішнє	10,77	2,34	10,88	2,24	0,17	0,44
Орієнтація на минуле	4	1,62	4,21	1,51	0,46	0,32
Орієнтація на майбутнє	9,2	2,3	9,53	2,28	0,50	0,31
Орієнтація в часі	7,03	1,66	6,21	1,66	1,71	0,05
Оцінювання 30 с.	94,18	19,75	93,58	19,75	0,11	0,46
Оцінювання 60 с.	94,42	20,12	95,65	21,12	0,21	0,42
Оцінювання 120 с.	93,15	18,73	94,45	19,58	0,23	0,41

Із даних, що представлені у табл. 4, можна бачити, що у студентів контрольної групи спостерігається деяке збільшення показників регулятивно-темпоральних характеристик особистості, проте ці зміни не є статистично значущими.

Таблиця 5

**Результати порівняння життєстійкості та показників
темпоральності в контрольній групі після експерименту**

Регулятивно- темпоральні показники	До експерименту		Після експерименту		t	p
	M	S.D.	M	S.D.		
Життєстійкість	84,13	11,84	85,53	12,37	0,39	0,35
Тече повільно/ тече швидко	5,00	1,49	5,1	1,32	0,24	0,41
Порожній/насичений	4,50	1,59	4,65	1,65	0,31	0,38
Плавно/ стрибокподібно	5,77	1,52	5,56	1,45	0,48	0,32
Приємний/ неприємний	2,33	1,4	2,46	1,48	0,31	0,38

Продовження табл. 5

Безперервний/ переривчастий	3,80	1,83	3,56	1,63	0,47	0,32
Стислий/ розтягнутий	4,4	1,67	4,45	1,62	0,10	0,46
Одноманітний/ різноманітний	5,37	1,69	4,46	1,53	1,91	0,02
Організоване/ неорганізоване	3,47	1,81	3,48	1,64	0,02	0,49
Цілісний/ роздроблений	3,33	1,94	3,4	1,74	0,13	0,45
Безмежний/ обмежений	3,83	2,04	3,95	1,96	0,20	0,42
Орієнтація на теперішнє	10,27	2,65	10,48	2,35	0,28	0,39
Орієнтація на минуле	4,77	2,32	4,79	2,12	0,03	0,49
Орієнтація на майбутнє	8,67	2,38	8,86	2,18	0,28	0,39
Орієнтація в часі	5,20	1,86	5,45	1,84	0,46	0,33
Оцінювання 30 с.	93,11	20,26	92,35	19,24	0,13	0,45
Оцінювання 60 с.	89,33	18,57	90,28	19,37	0,17	0,43
Оцінювання 120 с.	88,30	12,37	89,43	14,48	0,28	0,39

Таким чином результати проведеного дослідження дозволяють зробити наступні висновки: по-перше програми спрямовані на розвиток конструктивної форми темпоральності особистості в студентському віці призводять до достовірних змін у бік підвищення сприйняття та переживання студентами основних властивостей часу: дискретності-континуальності, напруженості, орієнтації у часі, по-друге, програма 1, у яку включені техніки на цілеспрямований розвиток саморегуляції, викликає у випробовуваних достовірні зміни у підвищенні загального рівня життєстійкості особистості та орієнтації у часі.

Висновки та перспективи подальшого дослідження:

1. У результаті перевірки ефективності розробленої розвивально-корекційної програми в ЕГ1 та ЕГ2 зафіксовано статистично достовірні зміни в бік підвищення окремих показників темпоральності та особистісних характеристик. Зокрема, це стосується таких показників переживання часу,

як: плавність, безперервність, різноманітність, організованість, цілісність.

2. Застосування завдань розвивально-корекційної програми, в яку включені всі етапи особистісного та діяльнісного блоків, свідчить про те, що студенти ЕГ1 стали сприймати час більш континуально та організовано, тобто вони переживають час плавно, безперервно, одноманітно, цілісно, що свідчить про єдність у свідомості молодшої людини часової тріади – минулого, теперішнього і майбутнього.

3. За результатами дослідження картина змін у сприйнятті часу у випробовуваних під впливом експериментальної розвивально-корекційної програми 2 привела до таких же змін, як і експериментальна розвивально-корекційна програма 1. В ЕГ2 сприйняття часу у студентів також стало більш континуальним і організованим. Відмінності між ЕГ1 і ЕГ2 полягають в тому, що розвивально-корекційна програма 2 не викликала суттєвих змін у характеристиках життєстійкості та орієнтації у часі. Показники життєстійкості та орієнтації у часі в ЕГ2 до проведення експерименту та після дещо вирости, але це збільшення статистично мало значуще та не призводить до суттєвих відмінностей у рівні розвитку вимірюваних показників. У контексті дослідження отриманий результат можна пояснити різним змістом експериментальних програм 1 та 2.

4. Результати дослідження дозволяють стверджувати, що у КГ не відбулося достовірних змін ні у сприйнятті основних властивостей психологічного часу, ні у показниках загального рівня життєстійкості.

Отже, застосування розробленої розвивально-корекційної програми сприяє розвитку конструктивної форми темпоральності особистості в студентському віці, про що свідчать результати перевірки її ефективності.

Список використаних джерел і літератури

1. Бабатіна С.І. Характеристика структури та змісту розвивально-корекційної програми, спрямованої на розвиток темпоральних характеристик особистості в студентському віці /С.І. Бабатіна // Проблеми

сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України /За ред. С.Д.Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Вип. 23. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2014. – С.44-56.

2. Головаха Е. И. Психологическое время личности / Е. И. Головаха, А. А. Кроник. – М. : Смысл, 2008. – 267с.

3. Леонтьев Д. А. Тест жизнестойкости / Д. А. Леонтьев, Е. И. Рассказова. – М. : Смысл, 2006. – 63 с.

4. Моросанова В. И. Стилевая саморегуляция поведения человека / В. И. Моросанова, Е. М. Коноз // Вопросы психологии. – 2000. – №2. – С. 118-127.

5. Пашукова Т. И. Практикум по общей психологии : учеб. пособие / Т. И. Пашукова, А. И. Допира, Г. В. Дьяконов. – М. : Ин-т практ. психологии, 1996. – 99 с.

6. Фетискин Н. П. Диагностика самоактуализации личности (А. В. Лазукин в адаптации Н. Ф. Калина) [Электронный ресурс] / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов // Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М. , 2002с. – С.426-433. : Режим доступа : <http://www.psylist.net/praktikum/00312.htm>

Транслітераційний переклад списку використаних джерел

Spysok vykorystanykh dzherel i literatury

1. Babatina S.I. Kharakterystyka struktury ta zmistu rozvyval'no-korektsiynoyi prohramy, spryamovanoiy na rozvytok temporal'nykh kharakterystyk osobystosti v student-s'komu vitsi /S.I. Babatina // Problemy suchasnoiy psykholohiyi: Zbirnyk naukovykh prats' Kam"yanets'-Podil's'koho natsional'noho universytetu imeni I. Ohiyenka, Instytutu psykholohiyi imeni H.S.Kostyuka NAPN Ukrayiny /Za red.. S.D.Maksymenka, L.A. Onufriyevoyi. – Vyp. 23. – Kam"yanets'-Podil's'kyu: Aksioma, 2014. – S.44-56.

2. Holovakha E. Y. *Psikhologicheskoe vremya lichnosti* / E. Y. Holovakha, A. A. Kronyk. – M. : Smysl, 2008. – 267s.
3. Leont'ev D. A. *Test zhyznestoykosti* / D. A. Leont'ev, E. Y. Rasskazova. – M. : Smysl, 2006. – 63 s.
4. Morosanova V. Y. *Stylevaya samorehulyatsyya povedeniya cheloveka* / V. Y. Morosanova, E. M. Konoz // *Voprosy psikhologii*. – 2000. – #2. – S. 118-127.
5. Pashukova T. Y. *Praktikum po obshchey psikhologii : ucheb. posobie* / T. Y. Pashukova, A. Y. Dopyra, H. V. D'yakonov. – M. : Yn-t prakt. psikhologii, 1996. – 99 s.
6. Fetyskyn N. P. *Dyahnostyka samoaktualyzatsyy lichnosti (A. V. Lazukyn v adaptatsyy N. F. Kalyna)* [Elektronnyy resurs] / N. P. Fetyskyn, V. V. Kozlov, H. M. Manuylov // *Sotsyal'no-psikhologicheskaya dyahnostyka razvitiya lichnosti u mal'kh hrupp.* – M. , 2002s. – S.426-433. : Rezhym dostupa : <http://www.psylist.net/praktikum/00312.htm>

Відомості про автора: **Бабатіна Світлана Іванівна**, кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та соціальної психології, Херсонський державний університет, м. Херсон, Україна. Телефон (050) 208-27-57, електронна адреса: sveta_babatina@mail.ru

Details about the author: Babatina Svetlana Ivanivna, PhD in Psychology, Associate Professor of General and Social Psychology, Kherson State University, Kherson, Ukraine .

Telephone (050) 208-27-57, e-mail: sveta_babatina@mail.ru

**ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ
ТЕМПОРАЛЬНЫХ ХАРАКТЕРИСТИК ЛИЧНОСТИ В
СТУДЕНЧЕСКОМ ВОЗРАСТЕ**

Аннотация: В статье обоснована характеристика и содержание развивающе-коррекционной программы, направленной на развитие темпоральных характеристик личности в студенческом возрасте. Темпоральность в рамках исследования охарактеризована как психическое свойство личности, определяет осознанное отношение человека ко времени, способность моделирования когнитивной, эмоционально-волевой и поведенческой составляющих и имеет регулятивный характер. Определены принципы построения программы. Доказана эффективность разработанной развивающе-коррекционной программы направленной на развитие темпоральных характеристик личности в студенческом возрасте.

Ключевые слова: темпоральные характеристики личности, студенческий возраст, развивающе-коррекционная программа, конструктивная форма темпоральности.

THE PSYCHOLOGICAL TECHNOLOGIES OF DEVELOPMENT OF TEMPORAL CHARACTERISTICS OF PERSONALITY AT STUDENT'S AGE

Babatina Svitlana Ivanivna - candidate of psychological sciences, associate professor, assistant professor of the chair of general and social psychology of Kherson State University, city of Kherson.

Abstract

In order to form a constructive form of temporality, that in the context of the study is determined by the peculiarities of orientation to time and its perception as something smooth, continuous, diverse, organized and integrated, a development and intervention program has been established and its effectiveness has been verified too. The indicated components of a constructive form of temporality are the characteristics of time continuity. Time is perceived by a person in a continual manner in case of awareness of actual inter-events

connections remoted in past and future and is a developmental quotient of an adult.

As a result of verification of effectiveness of the established development and intervention program in the Experimental Group 1 and Experimental Group 2 statistically significant changes toward improving individual indicators of temporality and personal characteristics were observed. In particular, it applies to such indicators of the perception of time as smoothness, continuity, diversity, orderliness and integrity.

The results of study allow suggesting that no significant changes in the perception of the basic properties of psychological time as well as in indicators of the general level of vitality were observed in the Control Group.

The application of the established development and intervention program promotes development of constructive form of temporality of personality at the student's age, as evidenced by the results of verification of its effectiveness.

Keywords: temporal characteristics of personality, student's age, development and intervention program, constructive form of temporality.